

Самопізнання зумовлює до самоактуалізації – природного прагнення людини до якомога повного виявлення, розвитку та реалізації своїх позитивних якостей і здібностей. Педагогічний працівник завжди прагне до розкриття своїх прихованих можливостей, у фаховій діяльності він відкритий до співпраці з колегами, учнями та їх батьками.

Література

1. Bentham J. Deontology; or, The science of morality : in to volumes. – Vol. II / J. Bentham. – London, 1834. – 316 p. // [Electronic resource]. – Mode of access: books google.com **2. Бергер Е.** Как добиваться своего с помощью НЛП. 49 простых правил / Е. Бергер. – М. : Эксмо, 2013. – 128 с. **3. Петрушенко В. Л.** Тлумачний словник основних філософських термінів / В. Л. Петрушенко. – Львів : Львівська політехніка, 2009. – 264 с. **4. Хоружа Л. Л.** Етичний розвиток педагога: [навч. посіб.] / Л. Л. Хоружа. – К. : Академвидав, 2012. – 208 с.

УДК 378.147:372.881.111.1:656.61(052)

Вікторія Костюк

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ

Костюк В. Б. Принципи організації навчання іншомовного професійно-орієнтованого спілкування майбутніх судноводів.

У статті розглядаються принципи організації навчання іншомовного професійно-орієнтованого спілкування майбутніх судноводів, реалізація яких забезпечить високий рівень професійної підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: судноводіїв, іншомовне професійно-орієнтоване спілкування, принципи навчання, професійна підготовка.

Костюк В. Б. Принципы организации обучения иноязычному профессионально-ориентированному общению будущих судоводителей.

В статье рассматриваются принципы организации обучения иноязычному профессионально-ориентированному общению будущих судоводителей, реализация которых обеспечит высокий уровень профессиональной подготовки будущих специалистов.

Ключевые слова: судоводитель, иноязычное профессионально-ориентированное общение, принципы обучения, профессиональная подготовка.

Kostiuk V. B. The principles of teaching foreign professionally-oriented communication of future navigators.

The article deals with the principles of teaching foreign professionally-oriented communication of future navigators, which implementation will provide a high professional standard of the future experts.

Key words: navigator, foreign professionally-oriented communication, principles of teaching, professional training.

Професійна підготовка фахівців морського флоту для зарубіжних країн є складником міжнародних освітніх зв'язків України. Беручи до уваги той факт, що українські морські спеціалісти користуються великим попитом серед іноземних судноплавних компаній, актуальним залишається питання якісної мовної підготовки моряків з урахуванням їхньої майбутньої спеціальності. Про це свідчить гострий

дефіцит фахівців, які володіють певною системою іншомовних знань, необхідних для професійного спілкування.

Психолого-педагогічні й дидактичні основи навчання іноземного професійно-орієнтованого спілкування розглядаються в літературі з теорії та практики викладання іноземної мови (Л. Алексєєва, Н. Баграмова, А. Вербицький, Н. Гальскова, Е. Гусинський, І. Вачков, Г. Китайгородська, Р. Мильруд, О. Мнацаканьян, Ю. Пассов, О. Ситников, І. Якіманська) та в зарубіжній літературі (R. Allright, M. Breen, C. Candlin, T. Hutchinson, A. Waters, S. Krashen, N. Prabhu).

Дисертаційні праці Н. Дорошкевич, Р. Зайцевої, Є. Нужної, А. Сонгаля, В. Тенишевої, О. Цибульської порушують питання професійної спрямованості навчання в галузі мовної освіти морських судноводіїв.

На жаль, у наукових дослідженнях не знайшла відповідного відображення проблема системи принципів мовної підготовки майбутніх судноводіїв.

Мета статті – проаналізувати підходи науковців щодо принципів організації навчання іншомовного професійно-орієнтованого спілкування у вищій школі та виокремити найбільш ефективні для навчання судноводіїв з урахуванням особливостей їх професії.

Ефективність навчання іноземної мови у ВНЗ досягається за комплексної реалізації принципів навчання (дидактичних і методичних). До перших відносять принципи, що спираються на розроблені в дидактиці положення теорії освіти і навчання, які використовуються під час навчання будь-якої дисципліни та є незалежними від предмета навчання. Дидактичні принципи кожної конкретної дисципліни мають свої особливості, що відображають специфіку змісту досліджуваної дисципліни. Так, педагогічну основу навчання іноземних мов складають принципи виховуючого навчання, свідомості, активності, наочності, доступності й посиленості, міцності й індивідуалізації. Що стосується методичних принципів, які відображають специфіку викладання іноземної мови, то більшість авторів називають принцип комунікативності, принцип функціональності, принцип ситуативно-тематичного подання навчального матеріалу, принцип урахування рідної мови, принцип урахування спеціальності, принцип диференціації й інтеграції. Тенденція до посилення комунікативної спрямованості навчального процесу, яка визначена програмою з іноземних мов для немовних ВНЗ, передбачає реалізацію комунікативного методу навчання, заснованого на тому, що процес навчання є моделлю процесу комунікації.

Отже, взявши за основу загальнодидактичні та загальнометодичні принципи, а також проаналізувавши точки зору провідних методистів, вважаємо, що ефективній реалізації мети навчання професійно-орієнтованого спілкування майбутніх судноводіїв має сприяти побудова навчального процесу на основі таких принципів: професійно-орієнтованого контекстного навчання, особистісно зорієнтованої спрямованості навчання, активності й проблемності, комунікативно-ситуативного навчання, інтерактивної спрямованості навчання, міждисциплінарної інтеграції, комплексності підходу, колективної взаємодії, рефлексії в навчанні.

Розглянемо ці принципи.

1. Принцип професійно-орієнтованого контекстного навчання. Окреслений принцип означає практичну спрямованість у навчанні іншомовного професійно-орієнтованого спілкування. Зауважимо, що поняття «контекст» використовується автором не як лінгвістична категорія, а як педагогічна – в якості моделі реальних виробничих відносин. За словами А. Вербицького, контекстним є навчання, «у якому за допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів

моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним абстрактних знань як знакових систем покладено на тло цієї діяльності...» [2, с. 32].

Згідно з принципом контекстності навчання реалізує цілі, що усвідомлюються студентами як життєво важливі. Цей принцип передбачає організацію процесу навчання професійно-орієнтованого спілкування майбутніх судноводіїв з урахуванням потреб та умов їх справжньої професійної й соціальної діяльності.

Перенесення мовних навичок у різні ситуації спілкування та професійного використання мови можливе тільки за їх первинного формування в адекватних умовах. Інтеграція професійних знань до процесу навчання іноземних мов задля професійного спілкування сприяє вияву зрілих когнітивних здібностей. Ця інтеграція є важливою для вдосконалення комунікативних здібностей, оскільки можливість актуалізації знань з предмета створює внутрішню потребу висловитися щодо ситуацій професійної діяльності фахівця.

Таке навчання в умовах немовного ВНЗ визначає підхід до змісту навчання як певної моделі природного спілкування, у якій формуються й розвиваються необхідні якості майбутнього судноводія. Засвоєння студентами соціального досвіду, необхідного їм задля нормальної життєдіяльності в суспільстві та певному професійному середовищі, розвитку у них професійно значущих особистісних якостей передбачає також особистісно зорієнтовану спрямованість освіти.

2. Принцип особистісно зорієнтованої спрямованості передбачає максимальну зорієнтованість навчання на особистість студента, його реальні потреби й мотиви, врахування логіки розвитку його особистості й суб'єктивного внутрішнього стану.

Здійснення особистісної індивідуалізації у процесі навчання передбачає врахування таких якостей особистості студентів, як їхній світогляд, контекст діяльності й особистий досвід. Реалізація цього принципу означає використання таких навчальних технологій, «метою яких (на всіх етапах навчання) є не накопичення знань і вмінь, а постійне збагачення досвідом творчості, формування механізму самоорганізації й самореалізації особистості кожного учня» [9, с. 73]. Згідно з особистісно зорієнтованим принципом змінюються ролі студента та викладача в навчальному процесі. Перший стає головним його суб'єктом, а другий є помічником та організатором спілкування.

3. Принцип активності учіння передбачає діяльнісний характер навчання, причому не тільки як зовні виражену активність та ініціативність, а й активізацію наявних у студентів інтелектуальних здібностей, знань і мовленнєвого досвіду задля їх подальшого розвитку, а також вибір системи методичних і педагогічних засобів стимулювання активно-позитивної мотивації діяльності студентів. Окрім того, як виходить із визначення активізації навчання, наведеного Г. Китайгородською, завданням є не тільки «досягнення стану активності особистості», а й «збереження цього стану» [3, с. 10].

Найважливішим чинником успішного навчання є активізація мовленнєвого мислення. На думку У. Ріверс, в активізації розумової діяльності полягає один з основних резервів підвищення ефективності навчання, оскільки швидкість і міцність формування мовленнєвих навичок безпосередньо залежить від активності і змістовності розумової діяльності [10, с. 94]. Отже, успішним є те навчання, яке спирається на застосування когнітивних здібностей і знань про навколишню дійсність.

4. Принцип проблемності означає використання в навчанні проблемних ситуацій, які активізують мислення, задля формування й розвитку творчих

здібностей студентів. Психологи стверджують, що проблемна ситуація є початковим моментом мислення й нею визначається залучення особистості в розумовий процес. Як правило, навчання на основі проблемних ситуацій вимагає розроблення і створення спеціальних методичних засобів, призначених для забезпечення мовленнєво-розумової активності учнів. Методика аналізу ситуацій розглядається нами як до одного з таких засобів. Ю. Погостинський характеризує організацію проблемного навчання як таку, коли «знання не надаються студентам в детермінованому, завершеному вигляді, призначеному лише для запам'ятовування, а даються в динаміці переходу від незнання до знання, за активної участі самих студентів в отриманні частини цих знань у результаті самостійної роботи над розв'язанням спеціально дібраних проблемних завдань» [6, с. 255].

5. Принцип комунікативно-ситуативного навчання означає використання тільки таких комунікативних ситуацій, які сприятимуть виникненню міжособистісного спілкування студентів на основі обговорення цікавих для них проблем, які зачіпають різні галузі їх життя та професійної діяльності. Реалізація цього принципу означає спрямованість навчання на розвиток у студентів необхідних якостей майбутнього судноводія та формування в них готовності до взаємодії з колегами у професійній діяльності.

Специфіка професійного навчання в немовному ВНЗ вимагає відповідних форм і способів формування та розвитку у студентів інтересу до вивчення іноземної мови і своєї майбутньої професійної діяльності. Цей принцип передбачає розроблення та створення спеціальних методичних засобів для формування «змістовного базису» [4, с. 58], на основі якого відбувається засвоєння мовного матеріалу. Використання в якості такого базису спеціально дібраних і розроблених проблемних текстів – «кейсів» – сприяє активізації думок, почуттів і появи потреби їхнього висловлювання іноземною мовою. Ситуація є засобом мотивації та стимуляції мовної діяльності й основою відбору й організації мовленнєвого матеріалу.

6. Слід зазначити необхідність інтерактивної спрямованості навчання іншомовного спілкування, що означає «активну взаємодію всіх учасників цього процесу (включаючи самого викладача), за якого відбувається взаємозбагачувальний обмін автентичною професійно значущою інформацією іноземною мовою і здобуття вмін професійного спілкування» [1, с. 22]. Перед викладачем постає завдання не тільки навчити студентів обмінюватися професійною інформацією, а і сформувати в них навички та розвивати вміння соціальної взаємодії, роботи у професійному колективі. Використання на заняттях інтерактивних методів і прийомів забезпечує створення психологічних і дидактичних умов реалізації цього принципу.

Організація такого навчання передбачає варіативність режиму робіт. Іншими словами, організація роботи студентів з обміну професійно значущою інформацією на заняттях повинна здійснюватися з використанням прийомів, що забезпечують різноманітність форм і видів контактів у навчальній діяльності (наприклад, організація роботи студентів у малих групах, цілою групою, індивідуально, зміна середовища й урізноманітнення ролей для студентів).

7. Уважаємо необхідною умовою ефективного навчання професійно-орієнтованого спілкування іноземною мовою реалізацію принципу міждисциплінарної інтеграції. Професійно-орієнтований підхід до навчання іноземної мови в морському ВНЗ, що передбачає формування у студентів здатності іншомовного спілкування в конкретних професійних ситуаціях, вимагає інтеграції

дисципліни «Іноземна мова» зі спеціальними дисциплінами й зумовлює професійну спрямованість не тільки змісту навчальних матеріалів, а й діяльності, що передбачає прийоми та операції, які розвивають професійні вміння. Міждисциплінарні форми навчальної діяльності сприяють формуванню проблемного мислення у колі професійних інтересів, що слугує важливим чинником підвищення навчальної мотивації загалом.

Значимо, що організація навчання іншомовного спілкування на основі зв'язку з професійними видами діяльності покликана сприяти тому, щоб «оволодіння спілкуванням було необхідним задля виконання якоїсь іншої, важливої для студента діяльності» [5, с. 29]. «Вивчати мову – зовсім не означає розв'язувати мовні проблеми. Студенти можуть вивчати різні одиниці мови як би між іншим, розмірковуючи про щось іще. Проблеми зовсім не обов'язково повинні бути мовними. Вони повинні ставити студентів перед необхідністю використовувати мову й тим самим уводити мовні одиниці у їх пам'ять (S. Krashen, 1981)» [7, с. 99].

8. Принцип комплексності. Виокремлення в навчанні окремих видів мовленнєвої діяльності, таких, як: аудіювання, говоріння, читання, письмо, є умовним. У реальних умовах володіння мовою становить цілісний процес. Відповідно, майбутнім фахівцям необхідно володіти всім комплексом складних мовленнєвих умінь. Розвиток названих умінь вимагає такого підходу й організації навчання, які цю комплексність забезпечують. Іншими словами, подібна спрямованість навчання впливає на зміст навчання й потребує розроблення відповідних навчальних засобів, зорієнтованих на набуття й закріплення всіх цих складних практичних навичок і умінь.

На думку О. Полякова, реалізації цього принципу сприяє використання прийому інтеграції комунікативних умінь (видів мовленнєвої діяльності), завдяки якому відбувається «розширення діапазону діяльності завдань» [7, с. 103], що не лише підтримує інтерес до заняття, але й забезпечує можливість для повторюваності виучуваного матеріалу та його закріплення. Принцип комплексності вимагає також суворої логічності в побудові ланцюга занять. Усі заняття повинні бути пов'язані між собою так, щоб кожний наступний етап був логічним продовженням змісту попереднього.

9. Принцип колективної взаємодії (Г. Китайгородська) передбачає таку організацію навчального процесу, яка створює умови для активного та інтенсивного спілкування учасників. У процесі такого спілкування відбувається розширення знань, удосконалюються вміння та навички, «формується характерні для колективу взаємовідносини, які є умовою та засобом підвищення ефективності навчання» [3, с. 85].

10. Принцип рефлексії в навчанні, сформульований нами на підставі вивчення літератури, присвяченої соціально-психологічному (І. Бачков, 2003) та акмеологічному тренінгу (О. Ситніков, 1996), передбачає обов'язкову наявність у навчальному процесі стадії рефлексії, тобто усвідомлення процесу навчання його суб'єктами. Внесення до навчання цієї стадії спрямоване на створення умов для: а) формування навичок самопізнання і саморозвитку; б) для аналізу власної комунікативної і професійно-спрямованої діяльності з точки зору проблеми підвищення її продуктивності; в) виявлення закономірності та факторів удосконалення цієї діяльності [8, с. 82].

Отже, ми вважаємо, що додержання цих принципів в організації навчального процесу, і зокрема у мовній підготовці майбутніх судноводіїв, має забезпечити високий рівень їхньої фахової підготовки. Також важливо зазначити необхідність

дотримання розглянутих принципів у системі, оскільки всі вони є взаємопов'язаними, взаємозумовленими та взаємодоповнювальними.

На наш погляд, потребують подальшого поглибленого дослідження окремі аспекти взаємовпливу загальнодидактичних принципів і принципів, які відображають саме специфіку мовної підготовки судноводія, а також питання ефективності їх реалізації в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу в сучасному морському виші.

Література

1. **Алексеева Л. Е.** Оптимизация процесса обучения иноязычному профессионально ориентированному общению студентов факультета международных отношений : дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. : 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / Алексеева Лариса Евгеньевна. – СПб., 2002. – 313 с.
2. **Вербицкий А. А.** Компетентностный подход и теория контекстного обучения : Материалы к четвертому заседанию методологического семинара 16 ноября 2004 г. / А. А. Вербицкий. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 84 с.
3. **Китайгородская Г. А.** Интенсивное обучение иностранным языкам: теория и практика / Г. А. Китайгородская. – М. : Рус. яз., 1992. – 254 с.
4. **Мнацаканьян А. Н.** Пути реализации коммуникативного подхода к развитию умений и навыков иноязычной речи в курсе ESP / А. Н. Мнацаканьян // Пути взаимодействия языковых и профилирующих кафедр в неязыковом вузе : сб. научных статей / под ред. Ю. Б. Кузьменковой. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – Вып. 1. – С. 58–65.
5. **Пассов Е. И.** Обучение общению на иностранном языке : [учеб. пособ.] / Е. И. Пассова, Е. С. Кузнецова. – Серия «Методика обучения иностранным языкам», №15. – Воронеж, 2002. – 40 с.
6. **Погостинский Ю. А.** Принципы и элементы проблемного обучения / Ю. А. Погостинский // Проблемы и перспективы высшего гуманитарного образования в эпоху социальных реформ. Научн.-метод. межвуз. конф. (17–19 февраля 1998 г.) : тезисы докладов. – СПб. : Изд-во СПбГУП, 1998. – С. 255–256.
7. **Поляков О. Г.** Английский язык для специальных целей : теория и практика : [учеб. пособ.] / О. Г. Поляков. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : НВИ – ТЕЗАУРУС, 2003. – 188 с.
8. **Ситников А. П.** Акмеологический тренинг : Теория. Методика. Психотехнологии / А. П. Ситников. – М. : Технологическая школа бизнеса, 1996. – 428 с.
9. **Якиманская И. С.** Личностно ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.
10. **Rivers W. M.** Interactive Language Teaching / W. M. Rivers. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – 228 с.

УДК 37.016:908–057.875

Галина Кушнір

ВАЖЛИВІСТЬ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНИХ ЗНАТЬ СТУДЕНТАМИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Кушнір Г. Л. Важливість методів навчання у процесі засвоєння краєзнавчо-туристичних знань студентами вищих навчальних закладів.

У статті розглядається важливість вибору методів навчання та оцінюється їх ефективність під час формування краєзнавчо-туристичних знань у студентів природничих спеціальностей. Аналізується майстерність викладача в навчальному